

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Роман ПЕТРИШИН

19 квітня 2023 року

**ПРОГРАМА
ФАХОВОГО ІСПИТУ**

для вступників на другий (магістерський) рівень вищої освіти

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність: 014.07 Середня освіта (Географія)
(ОП «Географія»)

Схвалено Вченою радою географічного факультету

Протокол № 10 від 19 квітня 2023 р.

Голова ради

Мирослав ЗАЯЧУК

Чернівці – 2023

ПРОГРАМА ФАХОВОГО ІСПИТУ З «ГЕОГРАФІЇ»

Розділ 1. Склад і будова природних геосфер. Природно-географічні комплекси. Основні характеристики явищ і процесів ландшафтної оболонки та її складових.

Основні параметри форми Землі та наслідки форми Землі в організації географічної оболонки. Значення рухів Землі у формуванні географічної оболонки та їхній вплив на процеси, що відбуваються в її геосферах. Будова сфер географічної оболонки.

Природні закономірності та еволюційні зміни, що пов'язані з гравітаційною взаємодією між Землею, Місяцем і Сонцем. Вплив цих небесних тіл на розвиток географічної оболонки.

Виникнення планети Земля. Основні етапи геологічного розвитку Землі. Геохронологічна таблиця.

Роль ендегенних та екзогенних процесів у формуванні поверхні суходолу. Твердження В. Вернадського про людство як «геологічну силу». Найважливіші кругообіги речовин й енергії на Землі та їхній впливають на розвиток, диференціацію та еволюцію материків й океанів.

Зв'язок термічного режиму різних регіонів Землі із фізичними властивостями діяльних поверхонь і тепловим балансом загалом.

Основні шари внутрішньої будови Землі та найпоширеніші елементи кожного з шарів. Інтрузивний та ефузивний магматизм. Причини прояву вулканізму та закономірності його поширення. Землетруси та сейсмічні зони.

Гірські породи та їх класифікація. Типи вивітрювання, продукти вивітрювання, кори вивітрювання.

Геологічні структури та їх вплив на формування рельєфу. Зональні і азональні фактори формування рельєфу. Схили, чинники і механізми схилових процесів. Зсуви, причини їх утворення, типи зсувів (приклади). Епігенний та гіпогенний карст та особливості їх прояву.

Постійні водотоки і форми рельєфу утворені ними. Геологічна діяльність поверхневих та підземних вод. Утворення льодовиків і їхні типи. Особливості геологічної роботи льодовиків та найактивніші регіони їхньої діяльності. Гірське зледеніння і форми рельєфу створені ним; поширення цих форм рельєфу в Українських Карпатах.

Генетична класифікація морських берегів, регіональні приклади різних типів морських берегів.

Причини формування різноманіття кліматів Землі. Вплив кліматотвірних чинників на глобальне потепління. Роль циклонів та антициклонів у циркуляції атмосфери і формуванні різноманіття кліматів.

Вертикальна та горизонтальна моделі баричного поля атмосфери, їхнє відображення на картах погоди і картах баричної топографії. Відмінності кліматичних класифікацій Алісова і Кеппена та можливі сфери їхнього застосування.

Найбільші планетарні вітри та струминні течії. Їхній прояв та зв'язок на прикладі загальної циркуляції атмосфери. Методи спостережень за

атмосферою та зв'язок із сучасними уявленнями про будову та властивості атмосфери.

Циркуляція океанічних течій та загальна циркуляція атмосфери. Регіони Землі, де кліматичні пояси і області видозмінюються під впливом океанічних течій.

Роль кругообігу води в географічній оболонці та у формуванні водного балансу окремих територій. Регіональні особливості кругообігу і водного балансу на прикладі типів живлення і водного режиму річок.

Методика проведення спостережень за рівнями води на річках. Основні методи вимірювання швидкості води в потоках. Розрахунки витрати води в річці. Рух води у річках та інших руслових потоках. Гранулометричний склад річкових наносів. Особливості водного режиму річок та впливу на нього різних джерел живлення. Особливості різних типів водного режиму річок.

Основні типи ґрунтів, особливості географії їх поширення.

Біосфера та її межі. Виникнення та розвиток життя на Землі.

Ландшафт, його складові та зв'язки між ними. Місце фації як елементарного ландшафтного комплексу у морфологічній структурі ландшафту. Історія ландшафтно-оболонки.

Принципи розмежування ландшафтних комплексів. Типологічна і регіональна класифікація ландшафтів. Основні етапи проведення ландшафтно-зйомки. Процес укладання ландшафтно-карти.

Значення кожного з компонентів природи у формуванні ландшафтних комплексів. Особливості їхньої взаємодії на прикладі антропогенних ландшафтів.

Географічні карти та їх класифікація. Картографічні проекції – елемент математичної основи карт. Принципи їх класифікації та розподіл спотворень.

Графічні засоби та способи зображення в картографії. Особливості їх застосування для карт різної тематики, масштабу та призначення. Засоби і способи картографування.

Географічна система координат, система прямокутних координат та полярна система координат. Особливості роботи з кожною із них, зв'язок між системами координат.

Картографічне моделювання. Суть поняття геоінформаційне картографування. Значення ГІС у сучасних географічних дослідженнях.

Розділ 2. Природні геокомплекси материків та океанів.

Найважливіші віхи в історії відкриття та дослідження материків й океанів. Їх вплив на подальший розвиток фізико-географічної науки. Етапи відкриття і дослідження Америки і Африки, зв'язок відкриття і освоєння цих континентів. Природні лімітуючі чинники відкриття і дослідження Арктики і Антарктики; хронологія дослідження цих двох регіонів.

Головні гіпотези й теорії походження материків й океанів. Вплив руху літосферних плит на рельєфотворення материків у різних їхніх частинах (приклад).

Найважливіші епохи тектогенезу (складчастості) та сліди цих процесів у сучасному рельєфі материків. Найбільші кратони Землі, їх співвідношення з материками. Кратони - ядра континентів.

Регіони материків з поширенням основних типів рельєфу та їхній вплив на організацію господарства.

Відображення загальної будови та динаміки літосферних плит у обрисах, рельєфі та сейсмічній активності материків і океанів. Приклади такого зв'язку на основі аналізу рельєфу дна Тихого океану.

Взаємозв'язки між геологічною будовою, рельєфом і розподілом корисних копалин (на прикладі порівняння корисних копалин гірських та рівнинних форм рельєфу Північної Америки). Особливості областей складчастості Північної Америки та Євразії. Які події геологічної історії визначили їх формування та з якими корисними копалинами вони пов'язані?

Диференціація кліматів материків й океанів (за схемою кліматі Алісова), причини диференціації та її роль у формуванні планетарних біомів.

Спільні та відмінні риси тотожних кліматичних поясів Північної і Південної півкуль; причини спільних і відмінних рис. Структура кліматичних поясів та областей Євразії та Північної Америки; вплив кліматотвірних чинників на кліматичні відмінності двох материків.

Гідросфера Землі. Вплив структури та властивостей гідросфери на можливості використання водних ресурсів Землі. Позитивні та негативні аспекти водокористування (на прикладі Африки). Особливості гідрографічної мережі у північних, тропічних і південних частинах материків північної півкулі; причини неоднорідності у формуванні режиму стоку. Найбільші солоні й прісноводні озера; основні типи та механізм їх формування (на прикладі материка Північна Америка). Найбільші регіони розповсюдження багаторічної мерзлоти; причини їхнього формування та перспективи розвитку в майбутньому.

Порівняльна фізико-географічна характеристика Атлантичного і Тихого океанів; природні відмінності західних та східних узбережь Євразії через різний вплив Атлантичного і Тихого океанів. Порівняльна фізико-географічна характеристика Індійського і Північного Льодовитого океанів. Комплексна характеристика природи Південного океану; вплив Південного океану на стабільність географічної оболонки Землі.

Теплі та холодні течії в океані; найбільші з них. Океанічні течії - важливий азонльний чинник формування природних комплексів материків.

Особливості відмінностей гідрографічних мереж материків Південної півкулі, їх зв'язок із рельєфом та кліматичними рисами материків.

Педосфера та ґрунтовий покрив. Чинники, що змінюють типи ґрунтів у широтному напрямку. Інтразональні ґрунти та ґрунти гірських територій; їхня відмінність від ґрунтів широтного поширення. Прояв широтної зональності та вертикальної поясності у поширенні ґрунтів. Вплив кожного з ґрунотвірних чинників на формування основних типів ґрунтів.

Вплив головних фізико-географічних чинників та геологічної історії на поширення популяцій тварин; особливості цього процесу. Роль біотичних,

абіотичних й антропогенних чинників у житті й поширенні організмів (на прикладах різноманіття рослинного і тваринного світу). Схожість біокомпонентів; чинники, що її зумовлюють.

Принципи фізико-географічного районування материків. Значення районування при вивченні, систематизації та раціональному використанню природного середовища. Сутність понять «географічний пояс» та «природна зона». Кореляція природних зон із головними типами ґрунтів і кліматичними поясами.

Сутність поняття «висотна поясність». Типи висотної поясності, причини диференціації.

Закономірності та особливості розподілу природних зон на Землі. Висотна поясність. Чинники та відмінності набору вертикальних поясів в екваторіальному та помірному географічних поясах.

Пустелі помірних й тропічних поясів, неоднорідності фізико-географічних та геофізичних процесів у них.

Прояв зональних та азональних природних чинників у розподілі ландшафтів. Відмінності поширення однакових природних зон у Північній і Південній півкулях у межах материків.

Унікальність природи Австралії; приклади унікальних рис клімату, реліктових та ендемічних видів рослинного покриву і тваринного світу.

Комплексна фізико-географічна характеристика природних зон суходолу. Зона вологих екваторіальних лісів та регіональні риси на окремих материках; необхідність збереження цих природних комплексів та підтримання їхнього різноманіття. Структура висотних поясів Анд і Гімалаїв та їхній зв'язок із широтною зональністю Південної Америки та Євразії відповідно. Широтне положення Південної Америки, Африки й Австралії; головні фізико-географічні особливості, зумовлені схожістю або відмінністю положення материків у тотожних широтах.

Вплив покривного зледеніння на розподіл природних зон, а також на рельєф материків в сучасності та в четвертинному періоді.

Стан охорони природного різноманіття та природно-заповідні об'єкти різних природних зон і гірських країн.

Розділ 3. Склад і будова соціосфер. Суспільно-географічні комплекси. Основні характеристики суспільних явищ і процесів формування і розвитку геосфер. Суспільна географія регіонів і країн.

Роль і місце суспільної географії у системі географічних наук; об'єкт і предмет, методи дослідження. Сутність понять «геосфера», «геосфера інтегральна», «компонентна геосфера». Особливості функціонування геосфер та географічні процеси. Поняття простору і часу в географії. Особливості застосування категорій місце, місцеположення та геопростір в суспільній географії. Сутність поняття «територія», властивості і відношення території. Суспільно-географічне поняття «територіальні процеси»; процеси геопросторової диференціації, геопросторової інтеграції, геопросторового

комплексно- і системоформування. Особливості організації географічного простору.

Система суспільно-географічних законів. Прояв законів геопросторової структури і відповідності, функціональних законів та суспільно-географічних генетичних законів і закономірностей. Сутність концепції територіальних структур. Основні типи територіальних структур (приклади).

Суть теорій географічного детермінізму та географічного нігілізму. Сучасні погляди щодо ролі природного середовища в соціально-економічному розвитку людства. Політико-територіальні утворення на карті світу. Якісні та кількісні зміни на політичній карті світу. Глобалізація як суспільно-географічний процес. Світова економіка на постіндустріальному етапі розвитку.

Особливості економіко- та політико-географічного положення Європи. Особливості економіки країн Європи. Секторальна структура економіки різних типів країн. Приклади реіндустріалізації. Особливості економіки субрегіонів Європи. Приклади визначальної ролі природно-ресурсного потенціалу в розвитку первинного і вторинного секторів економіки. Найбільші промислові райони Європи. «Центральна вісь розвитку Європи». Поляризація промислового розвитку окремих країн Європи. Європейські інтеграційні та дезінтеграційні процеси. Типи країн Європи. Приклади проявів глобалізації в Європі. Демографічні процеси та механічний рух населення Європи. Основні проблеми міжнаціональних та міжрелігійних відносин у Європейському регіоні. Процеси урбанізації, субурбанізації, рурбанізації та джентрифікації в країнах Європи (приклади).

Типологія країн Азії: за формою державного правління, формою територіального устрою та рівнем економічного розвитку. Причини нерівномірності економічного розвитку субрегіонів Азії, їх місце в міжнародному поділі праці. Зв'язки України з країнами Азії. Вплив міжнародних організацій та проявів глобальних проблем на соціально-економічне становище в регіоні. Первинний сектор економіки країн Азії. Залежність первинного сектору від природних умов. Вторинний сектор економіки країн Азії. Основні промислові райони. Екологічні виміри економічного зростання. Природний рух, статеві-віковий та етнічний склад населення країн Азії. Позитивні та негативні прояви демографічної політики. Нові перспективні напрями спеціалізації господарства субрегіонів Азії, їх основні переваги в міжнародному поділі праці.

Економіко-географічна характеристика Американського регіону. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Америки, особливості їхньої участі в міжнародному поділі праці. Особливості транспортної системи різних типів країн Америки. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі та вузли. Природний та механічний рух населення країн Америки. Особливості системи розселення та урбанізаційних процесів. Порівняльна характеристика субрегіонів Америки на основі виробничої структури основних секторів економіки. «Бананові республіки», «країни із зручним прапором», «країни-офшори», «країни-готелі».

Особливості економіки країн Африки. Вплив глобалізації на економіку. Участь субрегіонів Африки у міжнародному поділі праці. Етнічний та релігійний склад субрегіонів Африки; причини суспільно-політичної нестабільності а виникнення осередків напруги та проявів тероризму.

Країнознавча характеристику регіону Австралія та Океанія. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країн регіону.

Демографічна ситуація в частинах світу. Регіони найбільшого прояву глобальної демографічної проблеми. Зміст і цільові настанови демографічної політики. Головні напрями демографічної політики на сучасному етапі (приклади). Особливості демографічної політики в Україні.

Зміст територіальної організації суспільства та роль розселення населення у формуванні територіальної організації суспільства; її залежність від рівня господарського освоєння території.

Загальний зміст суспільного та територіального поділу праці. Суб'єкти виробництва що формують систему суспільного поділу праці. Принципи абсолютних та відносних переваг територіального поділу праці (приклади). Чинники розміщення виробництва.

Особливості геополітичної структури сучасного світу та місце в ній України. Основні вектори (доктрини) української геополітики. Сутність діяльності міжнародних організацій. Військо-політичні, економічні та універсальні (змішаного типу) міжнародні організації. Участь України в них.

«Світові міста», підходи до їх виділення та класифікації. Глобальні проблеми людства, шляхи їх вирішення через призму глобальних прогнозів.

Розділ 4. Географія України. Основні позиції Стратегії сталого (збалансованого) господарського розвитку України.

Основні етапи геологічної історії території України; геологічні події, що визначили сучасні форми рельєфу території України.

Тектонічна будова території України; зв'язок тектонічної будови території України із територіями сусідніх держав. Вплив геологічної та тектонічної будови території України на формування покладів корисних копалин.

Географія і запаси корисних копалин України. Взаємозв'язок поширення покладів корисних копалин, тектонічної будови та рельєфу території України.

Геоморфологічна будова. Основні форми рельєфу та їх визначеність геологічною і тектонічною будовою. Найпоширеніші геоморфологічні процеси.

Клімат і кліматичні ресурси. Основні чинники кліматотворення території України (на прикладі прояву пір року та ходу основних кліматичних показників). Основні напрями використання кліматичних ресурсів; потенціал і стан їхнього використання в Україні.

Поверхневі та підземні води. Моря. Водні ресурси. Річкові басейни Чорного, Азовського і Балтійського морів; чинники, які є визначальними у формуванні річкової мережі кожного з них. Значення боліт та підземних вод

України у підтриманні рівноваги в довкіллі та забезпеченні водними ресурсами.

Ґрунтовий покрив, земельні ресурси. Основні типи ґрунтів України, їхнє поширення у залежності від клімату та природних зон.

Рослинність і тваринний світ. Просторове різноманіття рослинних угруповань території України. Стан збереження і охорони рослинності у різних природних зонах України.

Природні комплекси (ландшафти), їх поширення і класифікація. Розвиток ландшафтів України в антропогені. Зміна ландшафтів України за історичний час. Фізико-географічне районування території України; основні принципи фізико-географічного районування України; основні критерії виділення таксономічних одиниць. Зона мішаних лісів. Зона широколистяних лісів. Лісостепова зона. Степова зона. Фізико-географічна характеристика територій Українських Карпат і Кримських гір. Відмінності між компонентами та чинниками ландшафтів на прикладі класів ландшафтів території України.

Географічні відомості про територію України в минулому; зображення території сучасної України в картографічних творах. Сучасні картографічні інформаційні джерела та ГІС. Структура і значення «Національного атласу України».

Географічне положення України на політичній карті Європи і Світу, історичні особливості формування території України. Стан і перспективи Євроатлантичної інтеграції України.

Історичні особливості змін адміністративно-територіального устрою України. Сучасний адміністративно-територіальний устрій держави, його проблеми та шляхи вдосконалення.

Просторові відміни забезпеченості України мінерально-сировинними ресурсами та їх вплив на формування господарського комплексу.

Земельні та водні ресурси України, географія їх поширення, забезпеченості. Заходи їх раціонального використання, відновлення та охорони.

Сучасна демографічна ситуація в Україні і територіальні відмінності демографічних процесів. Кількість населення України та його динаміка впродовж ХХ – початку ХХІ століття. Чинники, що вплинули на кількість населення.

Особливості та географія міграційних рухів населення України: причини і види міграцій, основні напрямки і масштаби міграційних потоків. Географія української діаспори.

Особливості міського і сільського розселення в Україні. Територіальні відмінності в рівнях і темпах урбанізації в Україні. Субурбанізація в Україні. Особливості класифікації міських населених пунктів. Агломерації України. Проблеми монофункціональних міст.

Національний склад населення України. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Релігійний склад населення.

Особливості та просторові відмінності найпоширеніших релігійних конфесій в Україні.

Секторальна структура економіки України та форми територіальної організації національної економіки. Показники економічного розвитку України.

Первинний сектор господарства України. Вплив природних умов і ресурсів на географію поширення виробництв.

Географія, сучасні проблеми та перспективи розвитку сільського господарства в Україні. Просторові особливості рослинництва і тваринництва, як основи формування зональної спеціалізації в Україні. Місце України на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Просторові особливості паливної промисловості України: основні закономірності розміщення родовищ і видобутку вугілля, нафти, природного газу і торфу. Шляхи покриття дефіциту окремих видів палива в Україні.

Вторинний сектор господарства України. Географія, сучасні проблеми та перспективи розвитку електроенергетики в Україні. Перспективи розвитку альтернативної енергетики.

Географія, сучасні проблеми та перспективи розвитку металургійного виробництва в Україні. Просторові особливості видобування руд чорних і кольорових металів, як бази розвитку металургійного виробництва в Україні. Місце України у світовій металургії.

Географія, сучасні проблеми та перспективи розвитку машинобудування в Україні. Місце України в світовому машинобудуванні.

Географія, сучасні проблеми та перспективи розвитку хімічної промисловості в Україні.

Особливості географії лісопромислового комплексу України.

Особливості географії легкої промисловості України. Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств з виробництва тканин, одягу, взуття.

Особливості харчової промисловості України. Чинники розміщення окремих виробництв. Вплив процесів транснаціоналізації економіки на їх розвиток.

Третинний сектор господарства України. Значення транспорту, як важливого чинника розвитку економіки. Основні види транспорту України. Міжнародні транспортні коридори на території України

Туризм як складник національної економіки. Особливості туризму в Україні та міжнародного туризму. Основні регіони розвитку туризму.

Сутність поняття «сталій (збалансований) розвиток». Основні позиції Стратегії сталого розвитку України .

Просторові аспекти міжнародних економічних зв'язків України з регіонами та країнами світу.

Особливості природокористування та формування геоекологічної ситуації в Україні. Природно-заповідний фонд України.

Педагогіка. Методика викладання географії.

Виховання як провідний фактор розвитку й формування особистості. Мета, завдання, закономірності, принципи, напрями процесу виховання, методи, прийоми, форми і засоби виховання. Діагностування вихованості особистості, шляхи підвищення ефективності процесу виховання. Вікові етапи в розвитку особистості школяра.

Основні категорії дидактики, функції навчання, шляхи їх реалізації, компоненти процесу навчання, види (типи) навчання. Передумови навчальної діяльності учня. Мета, закономірності, принципи навчання. Зміст освіти, документи, що його визначають, шляхи вдосконалення змісту освіти. Методи, прийоми, засоби навчання. Форми організації навчання. Оптимізація процесу навчання. Принципи управління освітою. Планування роботи школи, особливості внутрішньшкільного контролю.

Педагогічна майстерність і особистість вчителя. Педагогічна ситуація і педагогічна задача. Майстерність педагогічного спілкування. Педагогічний такт. Педагогічна етика. Загальні та спеціальні методики викладання географії. Основні етапи історичного розвитку методики навчання географії. Сучасні проблеми викладання географії.

Кваліфікаційна характеристика вчителя географії, вимоги до методичної підготовки майбутнього вчителя. Форми підвищення кваліфікації вчителя географії.

Мета і завдання шкільної географічної освіти. Зміст, система і принципи побудови шкільної географії. Нормативні документи, що визначають її зміст. Система розділів шкільної географії. Формування і розвиток географічних понять у процесі навчання географії.

Сучасні класифікації методів навчання. Методичні прийоми. Засоби навчання географії. Взаємозв'язок змісту і методів навчання.

Урок – основна форма організації навчальної роботи з географії. Типи уроків, їх структура. Підготовка до уроку. Навчальні і виховні завдання уроку. Побудова уроку. Види позаурочних форм роботи учнів: обов'язкові, індивідуальні, групові, самостійні і практичні роботи. Домашні роботи учнів з географії. Позаурочні роботи учнів: у кутку живої природи, на пришкільній ділянці і в природі (самостійне спостереження і досліди). Позакласна робота з географії: гуртки юних натуралістів, факультативні заняття, дослідницька робота учнів.

Різноманітність видів, форм перевірки знань учнів з географії. Методи контролю: усний, письмовий, практичний, графічний, програмований, тестовий тощо. Тематичний облік знань. Рівні засвоєння знань з географії. Вимоги до знань та умінь учнів з географії.

Методика організації тематичної атестації з географії. Кабінет географії, його роль, обладнання, вимоги до оформлення. Навчально-методичний комплекс: навчальні книги, методичні посібники, дидактичний матеріал, ТЗН, допоміжне обладнання. Куток живої природи. Навчально-дослідна ділянка.

Критерії оцінювання

Оскільки метод передбачає технологію вимірювання, яка включає в себе розробку системи тестових завдань із заданими якісними та кількісними характеристиками для об'єктивного і надійного оцінювання навчальних досягнень досліджуваних, стандартизовану процедуру проведення тестування, методи статистичної обробки, аналізу та інтерпретації отриманих результатів. У тестах форма завдань стандартизована. Тести гетерогенні полідисциплінарного типу.

Пропонована кількість тестів – 40. На кожне запитання пропонується 4 варіанти відповідей, з яких одна – правильна. Правильна відповідь оцінюється 3 балами. Необхідний мінімум дорівнює 20 балам. Тестування рейтингове.

Література основна:

1. Антонов В.С. Короткий курс загальної метеорології. Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2004. 336 с.
2. Артамонов Б.Б., Штангрет В.П. Топографія з основами картографії : Навчальний посібник. Львів: Новий Світ. 2000, 2006. 248 с.
3. Багров М. В., Боков В. О., Черваньов І. Г. Землезнавство. К.: Либідь, 2000. 464 с.
4. Барановський М.О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2018. -376 с.
5. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: Посібник.- К.: Видавничий центр «Академія», 2003.- 688 с.
6. Білокриницький С.М. Топографія і геодезія. Частина 1. Методичний посібник – Чернівці: Рута, 2001.
7. Власова, Т. В., Аршинова, М. А. Ковалева, Т. А. (2005). Физическая география материков и океанов. Москва, Издательский центр «Академия».
8. Врублевська О. О., Катеруша Г. П., Гончарова Л. Д. Кліматологія: підручник Врублевська, Одеса : Екологія, 2013. 344 с.
9. Гончарова Л. Д., Серга Е. М., Школьний Є. П. Клімат і загальна циркуляція атмосфери : навчальний посібник. Одеса , 2005. 252 с.
10. Гречко Т.К., Лісовський С.А., Романюк С.А., Руденко Л.Г. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку: [навч. посіб.]. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 264 с. Режим доступу: <https://igu.org.ua/sites/default/files/pdf-text/public-management.pdf>
11. Дністрянський М.С. Геополітика: Навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436с.
12. Дністрянський М.С. Політична географія України: навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014.- 384 с.
13. Економічна і соціальна географія України (матеріали для практичних і семінарських занять) / Жупанський Я., Березка І., Джаман В. та ін. – Тернопіль, 1998. -318 с.
14. Загальне землезнавство. Книга 1 : навчальний посібник / авт.-уклад. О. Д. Лаврик. Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. 112 с.
15. Заставний Ф.Д. Географія України: у 2-х книгах. – Львів: Світ, 1994. -472 с.
16. Ігошин М. І. Математичні методи і моделювання у фізичній географії: Підручник. Практикум. Одеса : Астропринт, 2005. 464 с.
17. Картографічне моделювання: навчальний посібник / Т.І. Козаченко, Г.О. Пархоменко, А.М. Молочко. – В.: Аптекс – УЛТД, 1999. – 328 с.

18. Клімат України / За ред. Ліпінського В. М., Дячука В. А., Бабіченко В. М. Київ: В-во Раєвського, 2003. 343 с.
19. Клімат України: у минулому... і майбутньому?/ М. І. Кульбіда [та ін.] / за ред. М. І. Кульбіди, М. Б. Барабаш: Монографія. Київ: Сталь, 2009. 234 с.
20. Ковалишин, Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів (для студентів географічних спеціальностей вузів). Тернопіль, Підручники і посібники. 1999
21. Ляшенко Д.О. Картографія з основами топографії: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів/ Д.О. Ляшенко.- К.: Наук. думка, 2008.- 184 с.
22. Марисова, І. В. Біогеографія. Регіональний аспект. Суми, ВТД «Університетська книга». 2005
23. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність та поляризація: Монографія. К.: Прінт Сервіс, 2014. 132 с.
24. Міщенко З. А., Ляшенко Г. В. Мікрокліматологія: Навчальний посібник. К.: КНТ, 2007. 336 с.
25. Настанова гідрометеорологічним станціям і постам. Випуск 3. Частина 1. Метеорологічні спостереження на станціях. Київ : Ніка-Центр, 2011. 280 с. URL : https://meteo.gov.ua/files/content/docs/meteo_kerdoc/Настанова%20метео.pdf
26. Національний атлас України / Наук. ред. Л.Г.Руденко. – К.: ДНВП “Картографія”, 2007. 840 с.
27. Національний атлас України. Київ : державне науково-виробниче підприємство «Картографія», 2007. 440 с.
28. Олійник Я. Б., Федорищак Р. П., Шищенко П. Г. Загальне землезнавство : навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2008. 342 с.
29. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. К.: Знання, 1998. 415 с.
30. Панасенко, Б. Д. Фізична географія материків. Вінниця, ЕкоБізнесЦентр. 1999
31. Політична географія і геополітика : Навч. Посібник / Б.П. Яценко, В.І. Стадійчук, Ю.С. Брайчевський та ін.; за ред.. Б.П.Яценка. – К.: Либідь, 2007. – 255 с.
32. Половина, П. І. Фізична географія Європи. Київ, АртЕк. 1998.
33. Проценко Г.Д. Метеорологія та кліматологія: Навчальний посібник. К., 2007. 265 с.
34. Смит К. Основы прикладной метеорологии [пер. с англ.]. Ленинград: Гидрометеиздат, 1978. 424 с.
35. Сосса Р.І. Картографування території України: Історія, перспективи, наукові основи. К.: Наукова думка, 2005. 292 с.
36. Соціально-економічна географія України / За ред. Шаблія О.І. Львів: Світ, 2000. - 680 с.
37. Степаненко С. Динаміка та моделювання клімату: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Одеса: Екологія, 2013. 204 с.
38. Топографія з основами геодезії/ за ред.. А.П. Божок. К.: Вища школа, 1995
39. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навч. посібник. Одеса: Астропринт, 2001. 560 с.
40. Шаблій О.І. Основи суспільної географії: Підручник. 2-ге вид. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 296 с.
41. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії: Монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 744 с.
42. Шкільний Є.П. Фізика атмосфери. Одеса, 2005. 507 с

Література додаткова:

1. Алисов Б. П., Дроздов О. А., Е. С. Рубинштейн. Курс климатологии: В 2 ч. Ленинград: Гидрометеиздат, 1952. 487 с.

2. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство [пер. з англ.]. К.: Києво-Могилянська академія, 2006. 203 с.
3. Гантінгтон С. Протистояння цивілізації та зміна світового порядку [пер з англ]. - Львів: Кальварія, 2006. 473.
4. Еремина, В. А., Притула, Т. Ю., Спрялин, А. Н. Физическая география материков и океанов. Москва, Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС. 2003
5. Книш М.М. Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. - Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 484 с .
6. Лісовський С. А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку :Монографія. Житомир: Полісся, 2007. 108 с.
7. Маруняк Є. О. Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України. К.: Реферат, 2007. 224 с.
8. Сонько С. П. Географічна інтерпретація доповідей Римського клубу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://udan.edu.ua/Library.php?pid=1425>
9. Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс] – Режим доступу :<http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/mdgs>
10. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. Чернівці: Рута, 2003. 392 с.
11. Заставний Ф.Д. Демографічні втрати населення України. Голодомори, війни, еміграції. Львів: Видав. ЛНУ, 2003. 130 с.
12. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивченн ясільських депресивних територій України. Ніжин, 2009. 396 с.
13. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування. Т.1. Природно-техногенна (екологічна) безпека / За ред. Б.М. Данилишина. – К.: Наукова думка, 2008. 391 с.
14. Гладкий О.В. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій: Монографія. К.: ВГЛ «Обрії», 2008. 360 с.
15. Голіков А.П. Економіко-математичне моделювання світо-господарських процесів: Навч. посібник. К.: Знання, 2009. 222 с.
16. Гудзеляк І.І. Географія населення: Навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 264 с.
17. Гукалова І.В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: Монографія. – К., 2009. – 346 с.
18. Лосев, К. С. (1982). Антарктический ледниковый покров (история и современное состояние). Москва, Наука.
19. Немець К.А., Немець Л.М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: Монографія. – Харків: ХНУ, 2013. – 225 с.
20. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії : Навч. пос. – К.: Знання, 2000. – 204 с.
21. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Економічна та соціальна географія: сучасний стан і перспективи розвитку. – К.: ВГЛ «Обрії», 2009. – 63 с.
22. Пилипенко І.О. Мальчикова Д.С. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навч. посібник. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. 112 с.
23. Підгрушний Г.П. Промисловість і регіональний розвиток України: Монографія. – К.: Інститут географії НАН України, 2009. – 300 с.
24. Пістун М.Д., Мезенцев К.В., Тьорло В.О. Регіональна політика України: суспільно-географічний аспект: Монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 130 с.
43. Пістун М.Д., Мельничук А.Л. Сучасні проблеми регіонального розвитку України: Навч. посібник. – 3-е видання. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. – 290
44. Эдельштейн, К. К. (2005). Гидрология материков. Москва, Издательский центр «Академия»

45. Хромов С. П. Метеорология и климатология для географических факультетов. Ленинград : Гидрометеиздат, 1983. 455 с.